

BO E KARLSSON:

Sverige inför 1980-talet

De stigande kostnaderna för oljeimporten minskar utrymmet för en ökning av konsumtionen. Vi måste öka exporten och begränsa den offentliga sektorn skriver civilekonom Bo E Karlsson vid regeringens samordningskanslier. Kommunerna måste hjälpa till genom att begränsa den kommunala utgiftsexpansionen.

Sveriges ekonomiska problem sedan mitten av 1970-talet och inför 1980-talet hänger nära samman med de kraftiga oljeprishöjningar som drabbat oss under denna period – och som kan befaras för framtiden. Oljeprishöjningen i slutet av 1973 ledde till markant försämring av vår handels- och bytesbalans. Detsamma har skett till följd av förra årets och årets nya stora prishöjningar.

Problemen till följd av de höjda oljepriserna delar vi med en stor del av den industrialiserade världen. För 1980 kan man räkna med att OPEC-länderna till följd av sina oljeinkomster kommer att ha ett överskott i sin bytesbalans på drygt 100 miljarder dollar – mer än 400 miljarder svenska kronor. De oljeimporterande länderna kommer att ha ett motsvarande underskott.

Sverige är ett av de mest oljeberoende länderna i världen. Nära 70 procent av vår energiförsörjning är baserad på olja. Därför drabbas vi hårdare än jämförbara länder av de höjda oljepriserna. Förra årets oljenota blev ca 11 miljarder dyrare än året dessförinnan. Det motsvarar i runda tal 3 000 kronor per förvärvsarbetande.

Inget land kan i längden fortsätta att ha ett mycket stort bytesbalansunderskott, att köpa mer än man säljer, att förbruka mer än man producerar. Det innebär en fortlöpande skuldsättning i förhållande till utlandet. Sverige kan visserligen inte förväntas få några svårigheter att erhålla lån under de närmaste åren, men att skjuta problem framför sig löser dem inte utan risken är tvärtom stor att problemen förvärras. Inför hotet av ytterligare oljeprishöjningar måste anpassningsprocessen inledas nu.

Exportens roll

Det finns bara ett sätt att minska bytesbalansunderskottet. Vi måste begränsa vår import och öka vår export. Det finns inte några genvägar eller några ekonomisk-politiska knep genom vilka den eftersträvade jämvikten på annat sätt kan åstadkommas. Och den konventionella vägen att åstadkomma detta är genom en stram, efterfrågedämpande ekonomisk politik. Genom att hålla tillbaka den inhemska efterfrågan dämpar man importen och tvingar samtidigt de utlandskonkurrerande företagen att i ökad utsträckning söka vinna avsättning för sina produkter på utlandet i stället för på hemmamarknaden. Men en sådan politik skapar samtidigt ofrånkomligen andra svårigheter. Den leder till nedgång i resursutnyttjandet och därigenom till välfärdsförluster och växande arbetslöshetsproblem.

Målet för den ekonomiska politiken är att undvika välfärdsförluster och arbetslöshet. I det perspektivet är det självfallet önskvärt att så långt som möjligt kunna lägga tyngdpunkten vid en ökning av exporten – med de positiva sysselsättningseffekter som det skulle kunna medföra – snarare än vid importbegränsning via åtstramning. Detta resonemang har utvecklats närmare i årets finansplan. Det är emellertid lätt att säga att vi skall öka exporten. Det är mindre lätt att genom enkla ekonomisk-politiska åtgärder åstadkomma den ökningen. Det är självfallet förenat med speciella svårigheter i det läge med vikande internationell konjunktur, som vi nu på grund av oljeprishöjningarna befinner oss i. En följd härav är den långsammare ökningen av den internationella handeln, då

också andra länder med försämrad bytesbalans söker hålla tillbaka sin import och stimulera sin export.

Förutsättningen för att Sverige skall lyckas med det konststycket är, att vi kan erbjuda attraktiva produkter till konkurrenskraftiga priser och vinna nya marknadsandelar i den internationella handeln. Och förutsättningen för detta är i sin tur att vi mer framgångsrikt än andra länder kan bemästra inflationen, undvika kostnadsökningar på produktionen samt att vi kan öka produktiviteten i vår ekonomi. Efter 1973 års oljeprishöjningar inträffade motsatsen och det var bakgrunden till den krissituation som den svenska ekonomin befann sig i hösten 1976.

Löneförhandlingarnas roll

Det är i detta perspektiv, som utrymmet för löneökningar i år och under de närmast kommande åren ofrånkomligen är utomordentligt begränsat. Lönerna är generellt sett den tyngsta kostnadskomponenten i produktionen. Det avtal som parterna på arbetsmarknaden kom överens om för åren 1978 och 1979 har i internationella sammanhang lovordats och framhållits som en viktig faktor bakom den ekonomiska återhämtning, som ägde rum i Sverige under dessa år efter den föregående perioden av växande problem. Ju mer löneutvecklingen under innevarande och kommande år skulle avvika från detta mönster, desto sämre blir förutsättningarna för en gynnsam exportutveckling och för att vi skall kunna vinna marknadsandelar i den internationella konkurrensen. I desto högre grad måste tyngd-

punkten i den ekonomisk-politiska strategin förskjutas i riktning mot konventionell åtstramningspolitik för att vi skall kunna värna bytesbalansen.

Det har i diskussionen om den ekonomiska politiken gjorts gällande, att regeringen genom detta resonemang lägger över ansvaret för och bördan av den ekonomiska politiken på löntagarna. Att arbetsmarknadsorganisationerna så länge vi inte bedriver statlig lönepolitik har ett stort ansvar är ofrånkomligt. Det gäller speciellt som statsmakterna förväntas ta ansvaret för den ökade arbetslöshet, som kan bli följden av ett avtal som går utöver det samhällsekonomiska utrymmet. Härtill kommer att bördan på löntagarna eller någon annan grupp i samhället inte blir lättare om vi får en för samhällsekonomi mindre gynnsam utveckling. Det förhåller sig precis tvärtom. Det betyder emellertid inte att frågan om bördans fördelning är irrelevant och jag återkommer till den.

Man skulle med en annan formulering av vårt ekonomisk-politiska problem kunna säga, att vi har en bytesbalansbrist av storleksordningen 3 procent av bruttonationalprodukten. Balansbristen är till väsentlig del att hänföra till höjda oljepriser. För att återvinna balansen måste vi avsätta en större del av våra samlade resurser på export. Varifrån skall dessa resurser tas?

I första hand skall vi försöka upprätthålla en ekonomisk tillväxt och av denna tillväxt göra den erforderliga överföringen till exportsektorn. För att i det längre perspektivet kunna upprätthålla en högre exportnivå, måste vi också avsätta resurser för investe-

ringar i industrin. Det är alltså fråga om resurser, som i annat fall hade kunnat användas för ökad konsumtion och som nu måste överföras till exportsektorn. Utrymmet för konsumtion minskar med andra ord.

Ingen konsumtionsökning

I årets finansplan räknade man med en ökning av bruttonationalprodukten under 1980 med 3,6 procent. Därav beräknades 1,5 procentenheter tas i anspråk av ökad privat och offentlig konsumtion. Resten skulle gå till investeringar, lagerinvesteringar och export. Detta skulle väl att märka inte vara tillräckligt för att minska bytesbalansunderskottet. I löpande priser skulle det tvärtom öka med närmare 4 miljarder kronor.

Sedan finansplanen skrevs har våra ekonomiska utsikter för 1980 blivit ännu mindre gynnsamma än man då räknade med. För det första har oljepriserna fortsatt att öka. Siffrorna i finansplanen utgick schablonmässigt från prisantagandena i OECD:s decemberrapport vilket innebar reallt oförändrade priser under året. I stället för det pris på ca 24 dollar per barrel, som detta innebar, har emellertid prisnivån nu krupit upp mot 30 dollar. Oljenotan kommer därmed att öka med ytterligare ca 4 miljarder kronor. Vi måste alltså räkna med än större påfrestningar på bytesbalansen.

För det andra har de internationella konjunkturutsikterna ytterligare förmörkats. Det betyder i sin tur att också vi måste räkna med en mindre BNP-tillväxt och större pris-

stegringsimpulser till följd av de ytterligare höjda oljepriserna. Därav följer att utrymme för ökad konsumtion är mer begränsat. Det finns återigen inte några knep eller genvägar genom vilka detta förhållande kan förändras om vi inte vill ta på oss en än större skuldsättning i utlandet. Det finns inte längre utrymme att avsätta vad som motsvarar 1,5 procent av BNP till ökad konsumtion; det finns inte längre utrymme att som man räknade med i finansplanen låta den privata konsumtionen öka med 1,5 procent och den offentliga samtidigt med 2,7 procent. Och om oljepriserna fortsätter att stiga begränsas det utrymmet ännu mer.

Innebörden av detta ytterligare begränsade konsumtionsutrymme är givetvis att motsvarande utrymme för reala löneförbättringar efter skatt också blivit mindre. Vid given nivå på den offentliga konsumtionsökningen och ökningen av transfereringarna till hushållen har vi fått ett negativt utrymme för reala löneförbättringar efter skatt dvs sänkt inkomststandard. Den bilden förändras givetvis inte om man från löntagarorganisationernas sida skulle skärpa sina krav på löneförbättringar. Det skulle enbart leda till att inflationen ytterligare ökade och att vårt lands ekonomiska läge blev än mer prekärt.

Men är det rimligt att begära att löntagarna skall acceptera sänkta reallöner? Samtidigt som man ställer krav på ytterligare produktiva insatser och på en ökning av produktiviteten? Från LO-håll säger man att man inte längre accepterar att köpkraften urholkas. "Gränsen för vad våra medlemmar kan klara då det gäller åtstramning är nu överskriden", heter det i en LO-skrift.

Och vidare: "Den snabbt växande skaran av medlemskåren som nu ej kan klara sina ekonomiska åtaganden såsom hyreskostnader, räntor och amorteringar på lån till bostäder, bilar och andra fasta kostnader kräver nu snara kraftfulla åtgärder för att klara en allt hopplösare ekonomisk situation. Huvudkravet i årets förhandling måste därför vara kraftiga generella löneökningar."

Begränsa offentliga sektorn

Det går emellertid inte att lyfta sig själv i håret. Vi kommer inte ifrån oljeprishöjningarna. Vi kommer inte heller ifrån kravet på ökade industriinvesteringar och på att avsätta resurser för export. Däremot är fördelningen av konsumtionsutrymme mellan privat och offentlig konsumtion inte orubblig. Ju mer vi kan begränsa den offentliga konsumtionens ökning, desto större blir utrymme för ökad privat konsumtion och desto bättre blir möjligheterna att skydda inkomsttagarnas reallöner.

Det är inte rimligt att begära att löntagarna skall acceptera sänkta reallöner. Det var en av utgångspunkterna i årets budgetarbete och bakom strävandena att begränsa den offentliga utgiftsökningen. Och det är bakgrunden till regeringens krav på kommunerna att förverkliga tidigare gjorda åtaganden att bringa ned ökningstakten i den kommunala utgiftsexpansionen.

Kommunerna åtog sig i en överenskommelse med statsmakterna att för 1979 och 1980 begränsa den kommunala konsumtionsökningen till 3 procent per år. I stället blev det en ökning med 5 procent förra året

och den beräknas bli 4 procent i år. Bara den senare siffran innebär, att kommunerna tar i anspråk en större del av de samlade resurserna än vad som motsvarar finansplanens ökning av den privata konsumtionen med 1,5 procent. När utrymmet för ökad konsumtion ytterligare krympt till följd av ytterligare oljeprishöjningar blir disproportionen mellan privat och offentligt än mer iögonfallande. Det är en fördelning av tillgängliga resurser som knappast kan antas svara mot medborgarnas prioriteringar.

Kravet på en begränsning av den offentliga utgiftsexpansionen har också en mer långsiktig aspekt. Den bristande jämvikten i vår bytesbalans kan sägas innebära att vi har kommit att få en allt för liten utlandskonkurrerande industrisektor i förhållande till vår import. Det är i det längre perspektivet nödvändigt att den ekonomiska politiken medverkar till en utbyggnad av den konkurrensutsatta sektorn. Men det förutsätter att de erforderliga resurserna i fråga om såväl arbetskraft som kapital inte i stället binds inom den offentliga sektorn.

Det är nödvändigt om vi inte tror att det svenska folket vill acceptera en fortsatt utveckling med ett utomordentligt begränsat utrymme för reala löneförbättringar och med ett fortsatt stigande skattetryck. Risken är under alla omständigheter högst påtaglig att en sådan utveckling skulle leda till accelererad inflation till följd av medborgarnas strävan att kompensera sig för de stigande skatterna, till en försvagning av vår internationella konkurrensförmåga, till fortsatt svag eller utebliven ekonomisk tillväxt, till ett ökat beroende av utländska långgivare,

kort sagt till en allvarlig stagflationskris.

Missriktad debatt

Den debatt som kommit att föras om den ekonomiska politiken och om finansplanen har i betydande utsträckning gått förbi kärnfrågorna. Vi har fått en övervinstdebatt med krav på fondering av företagets vinster. Om parterna på arbetsmarknaden skulle kunna enas om någon slags fondering som ett sätt att underlätta en avtalsuppgörelse, finns det givetvis inte någon anledning för regeringen att sätta käppar i hjulen för ett sådant arrangemang så länge det inte står i motsatsförhållande till vad en lösning av våra långsiktiga problem förutsätter. Men det är en debatt som skjuter vid sidan av målet, eftersom ett av våra problem i dagsläget är ett fortfarande otillräckligt lönsamhetsläge i näringslivet. Det är en viktig faktor bakom de senaste årens svaga investeringsutveckling.

Det är också en debatt som skjuter vid sidan av målet genom att den i så hög grad kommit att bortse från problemen med den offentliga sektorns expansion och sambandet mellan dessa och löntagarnas standard. Från socialdemokratiskt håll har man inte ens velat infinna sig till regeringens överläggningar med kommunförbunden. Det är för att använda en snäll metafor som att stoppa huvudet i sanden. Det är för att vara mindre snäll att bedriva partitaktik mot bättre vetande och mot vad man rimligen också på oppositionshåll inser ligger i nationens intressen.

Det är en beklämmande debatt inte minst i förhållande till det framtidsperspektiv, som

allt fler befarar vad gäller den internationella oljesituationen. Världens oljetillgångar är begränsade. Risken för fortsatta prishöjningar och utbudsbegränsningar framstår för allt fler som en realitet. Har de rätt kommer nödvändigheten av en fortlöpande anpassning av vår ekonomi att vara en realitet

så länge vårt stora oljeberoende består. Antingen vi har en borgerlig regering eller en socialistisk eller någon annan variant kommer den att tvingas gripa sig an samma problem och tvingas göra motsvarande analys. Det förhållandet kan inte ändras genom politiskt hokos pokus och aldrig så vackra ord.

ÅRSSAMMANKOMST

Föreningen Svensk Tidskrifts Vänners
årssammankomst

torsdagen den 8 maj 1980 kl 18.15

Nya Sällskapet, Västra Trädgårdsgatan 6, Stockholm

- Redogörelse för Svensk Tidskrifts verksamhet
- Middag
- General Carl Eric Almgren:
Det aktuella läget i några strategiska brännpunkter

Anmälan per telefon **08/67 59 55**